

Propaganda technologies and lack of separating ethnic identity of «Novorossia» is shown in the following: 1) no ethnic sides in the conflict; 2) in formal notation as well as in slang Donbas separatists are never called "Russian" or "Novorossia people" (novorosy). The names of self-proclaimed republics contain territorial content - Donetsk People's Republic, Lugansk People's Republic - derived from toponym, but not ethnonym. 3) «Novorossia» flag does not have any sort of roots in the history of the region.

Local separatism is based not on ethnic contradictions, but on specific regional identity of Donbass with cultural, ideological, and civilization characteristics of the "Russian world", forced by Russian propaganda efforts. At the same time, in case of prolongation of the conflict, its freezing and existence of separatist territories in a different (non-Ukrainian) political, informational, humanitarian reality, the process of constructing new Donbass identity (civil, political, and then, perhaps, ethnicity - "Russian", "Novorossian") could be not so long.

Key words: *identity, Ukrainian crisis, ethnicity, propaganda, conflict, separatism, regional identity, Donbass.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Зеленько Г.І., д.політ.н, проф.; Булик М.В., к.політ.н, доц.*

УДК 37. 072

В.О. Пашков

НЕОКОНСЕРВАТИВНА ПАРАДИГМА ПОЛІТИКИ ТА РЕФОРМУВАННЯ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовані теоретичні засади неконсервативної політики та реформування сектору вищої освіти в сучасних умовах. Автор розкриває сутність неконсервативного бачення ролі держави, її функцій та інструментів впливу на функціонування освітньої сфери. Обґрунтовується, що неоконсерватизм, на відміну від неолібералів, орієнтується на стратегію комерціалізації державних вузів, а не приватизації всієї системи вищої освіти. Комерціалізація державних вузів, наближуючи їх за економічною поведінкою та мисленням до приватних підприємств, водночас не змінює їх політичної природи державних організацій, що виконують широкий спектр державницьких завдань в культурному, соціальному та міжнародному вимірах.

Ключові слова: *вища школа, освітня політика, освітні реформи, неоконсерватизм, менеджеризм.*

Соціальні теорії та уявлення, що визначають параметри функціонування освіти в суспільстві, складають концептуальну основу будь-яких передбачуваних реформ у цій галузі, проведення освітньої політики. Соціально-філософські принципи та ідеали, що складають ідейний каркас певної політичної доктрини, будучи переведеними у програми дій та вимоги політичних сил, формують нормативну основу для прийняття політико-управлінських рішень в освіті та розробки стратегії освітніх реформ. Таким чином ідейні уявлення стосовно освітніх реформ виконують роль матриці для цілей, принципів, мотивів та інструментів реформування. У цьому зв'язку вивчення неоконсервативної парадигми політики та реформування в сфері вищої стає актуальним

в науковому і важливим у практичному відношеннях як у зарубіжних країнах, так і в Україні.

Огляд літератури і актуальних досліджень. Серед суспільствознавців, які займаються цією проблематикою, можна виділити Абрамова Р. Н., Белякова С.А., Боголиба Т., Воловика А. К., Григорук В., Джона Дугласа, Джонстоуна Б. Д. Так, зокрема, американські дослідники Дж. Дуглас та Б. Джонстоун висвітлюють економічні аспекти неоконсервативної політики та освітніх реформ. Роботи російських вчених С. Белякова та Р. Абрамова та А. Воловика детально аналізують організаційно-управлінські трансформації у вищій школі, що стали результатом неоконсервативних освітніх реформ. Вітчизняний дослідник В. Григорук фокусується на аналізі впливу неоконсервативних реформ на функціонування сучасних західноєвропейських університетів.

Метою статті є аналіз сутності концептуальної основи неоконсервативних підходів до здійснення політики та реформування в сфері вищої.

До завдань, вирішення яких веде до реалізації поставленої мети, ми відносимо:

- З'ясування основних принципів неоконсервативної освітньої політики;
- Висвітлення неоконсервативного бачення ролі держави у функціонуванні системи вищої освіти, співвідношення ринкових та державних впливів на її розвиток;
- Аналіз економічних, політичних та культурного аспектів неоконсервативної ідеології в освітній сфері.

Неоконсерватори сьогодні становлять невід'ємну частину економічних і культурних еліт західних держав. Зміцнення неоконсервативних орієнтацій в політиці та суспільній думці провідних країн Заходу приходиться на середину 1970-х рр. і пов'язане з кризою кейнсіанської моделі держави добробуту (Welfare state). Протягом 1980-х рр. неоконсерватори зайняли провідні позиції в США (рейганоміка), Великій Британії (тетчеризм), Австралії та Новій Зеландії, усунули від влади соціалістів у Франції, Німеччині та Італії. Неоконсерватизм досить вдало синтезував традиційні цінності консерватизму (порядок, сім'я, культура) з цінностями лібералізму (свобода підприємництва, ринок, конкуренція). Головний акцент у реформуванні суспільних секторів неоконсерватори роблять не на активне державне регулювання, а на ринкову саморегуляцію. Їхні наміри в освіті полягають у поверненні до високих стандартів, дисципліни, реальних знань і конкуренції ВНЗ в дусі соціального дарвінізму. Неоконсерватизм в сфері вищої освіти шукає середину між необхідністю підвищити економічну ефективність діяльності вищої школи та деструктивним впливом необмеженої ринкової конкуренції, комерціалізації освіти. Як наслідок під час управління розвитком та реформування вищої школи на неоконсервативних засадах політики керуються трьома критеріями – результативністю, економічною раціональністю та соціальною справедливістю.

Загальними принципами неоконсервативної освітньої політики є:

- 1) Поширення на освіту ринкових механізмів конкуренції;
- 2) Вища освіта розглядається як змішане благо;
- 3) Підвищення якості освіти – головна мета освітніх реформ;
- 4) Баланс економічної раціональності та соціальних інтересів;
- 5) Пріоритет запровадження одноосібної форми керівництва ВНЗ (централізації вузівського управління);
- 6) Пріоритет центральної влади – загальна координація, інфраструктурні та пілотні проекти, підтримка пріоритетних напрямків НДДКР;

- 7) Переведення державного фінансування вузівських НДДКР на конкурсну основу (під конкретні наукові проекти) та стимулювання створення гнучких державно-приватних фондів для їх підтримки;
- 8) Здійснення реформ «зверху», наказовий стиль управління системою освіти;
- 9) Збільшення рівня автономії при одночасному зменшенні фінансових зобов'язань держави по відношенню до вищої школи;
- 10) Спрямованість реформ на зміну зовнішніх умов функціонування вузів, а не на їх внутрішню структуру та відносини;
- 11) Визнання відповідальності ВНЗ за збереження, відтворення та поширення цінностей національної культури;
- 12) Запровадження ідей та механізмів соціального партнерства в управлінні та фінансуванні вищої освіти;
- 13) Відмова від мультикультуралізму в освіті на користь асиміляційних стратегій інтеграції в суспільство расових, національних, мовних меншин, тобто концепції «плавильного котла»;
- 14) Опора у процесі вихованні на ідеологію демократичного націоналізму та патріотизму;
- 15) Запровадження жорстких механізмів контролю знань шляхом введення національних освітніх стандартів;
- 16) Елітаризм в освіті, проявом якого є підтримка та надання переваги найкращим, найуспішнішим та приватним освітнім закладам, що по суті відтворює наявні нерівності серед освітніх закладів;
- 17) Неприйняття вузької спеціалізації, егалітаризму та утилітаризму, що має наслідком соціальну та інтелектуальну селекцію в освіті, соціальну ієрархізацію навчальних закладів, вимога фундаментальності в освіті.

Економічна програма неоконсерваторів практично нічим не відрізняється від поглядів неолібералів, водночас суттєві відмінності спостерігаються у культурному та політичному вимірах. Надаючи пріоритет ринково орієнтованим підходам у вирішенні проблем у суспільних секторах, неоконсерватори, як і представники класичного консерватизму, культивують ідею сильної держави. Для вищої освіти це означає, що широке запровадження та використання ринкових механізмів в цій сфері відбувається під пильним державним контролем. Значний рівень державного контролю означає збереження домінуючого положення державного сектору вищої освіти. Тому неоконсерватори, на відміну від неолібералів, є прихильниками комерціалізації державних вузів, а не приватизації всієї системи вищої освіти. Стратегія комерціалізації передбачає, що державні ВНЗ мають самостійно розпоряджатися власними бюджетами, заробляти кошти шляхом надання широкого спектру освітніх послуг населенню відповідно до його запитів, виконання НДДКР на замовлення, трансферу технологій, інноваційного підприємництва, а держава буде здійснювати селективну та часткову фінансову підтримку. Більш того, приватизація вищої школи послаблює її керованість та суспільну корисність. У цьому контексті децентралізовані (автономні), комерціалізовані державні вузи, що діють на ринку освітніх та наукових послуг як самостійні економічні актори, все рівно залишаються агентами держави, що виконують широкий спектр державницьких завдань в культурному, соціальному та міжнародному вимірах. Прищеплення ним підприємницької культури та надання господарської самостійності, наближуючи їх за економічною поведінкою та мисленням до приватних підприємств, водночас не змінює їх політичної природи державних організацій. Тому стратегія комерціалізації, що лежить в основі неоконсервативних освітніх реформ, не передбачає зміни співвідношення державного і приватного секторів, домінуючим

залишається державний сектор. Показовим є приклад англосаксонських країн, національні системи вищої освіти яких зазнали найбільш глибоких неоконсервативних реформ в останній чверті ХХ ст. Так, в США з її неоліберальною моделлю економіки попри кількісне переважання в системі вищої освіти приватного сектору понад 70% студентів навчається в державних вузах. У Великій Британії, Австралії та Новій Зеландії роль приватних вузів взагалі є мінімальною [1, с. 39].

Ринкові механізми, на думку неоконсерваторів, самі по собі без корекції з боку держави не можуть забезпечити ні суспільну корисність, ні якісну роботу ВНЗ в довгостроковій перспективі (особливо в приватному секторі). Значною мірою така позиція зумовлюється визнанням неоконсервативними політиками та ідеологами шкідливості та неможливості повного запровадження у вищій освіті концепції вільного ринку. Функціонування ринку освітніх послуг, на їх думку, не може ґрунтуватися на механізмах самоорганізації та саморегуляції через суперечливість інтересів його учасників, значний рівень диверсифікації вузів й освітніх програм та необхідність зовнішнього контролю за їх якістю. Неконтрольована лібералізація освітнього ринку призводить до того, що структура напрямків підготовки та якість освітніх програм з часом починають суперечити завданням соціально-економічного розвитку як країни, так і регіонів. Вільна конкуренція між вузами на ринку освітніх послуг, забезпечуючи короткотермінові цілі – збільшення доходів та ефективності діяльності вузів, наближення освітніх послуг до потреб місцевих ринків праці, певне поліпшення якості освіти та прозорості ціноутворення – не спроможна забезпечити довготермінову траєкторію зростання якості освіти та відтворення високоякісного людського капіталу, належну підтримку та розвиток пріоритетних для держави напрямків підготовки та НДДКР [2, с. 48]. Як наслідок стає потрібним участь держави у функціонуванні ринку освітніх послуг як координуючого механізму, що дозволяє відновити пропорції у структурі випуску фахівців, забезпечити соціальну справедливість та реалізацію пріоритетних для країни освітніх та наукових проектів. Здійснюючи постійний моніторинг ринків праці та освітніх послуг держава має утримувати баланс між потребами економіки та підготовкою фахівців, концентрувати обмежені бюджетні ресурси на стратегічно важливих освітніх та дослідницьких програмах, забезпечити доступність вищої освіти (через адресну допомогу) для представників малозабезпечених верств населення. Мета державного регулювання освітньої сфери зазвичай узагальнюється неоконсерваторами у вигляді кількох стратегічних цілей:

- забезпечення належного рівня якості навчального процесу і позитивних кінцевих результатів;
- підвищення відповідальності та ефективності вузів у витрачанні бюджетних коштів;
- гарантування підготовки висококваліфікованих фахівців, необхідних для забезпечення стійкого економічного розвитку країни.

Головне завдання держави як регулятора освітнього ринку полягає у переведенні конкуренції між виробниками освітніх послуг зі сфери цінової конкуренції у сферу боротьби за якість освіти, яка розуміється як ступінь задоволеності освітніми послугами їх споживачів (індивідів, їх родин, роботодавців, суспільства в цілому). Запровадження ринкових механізмів конкуренції в сферу вищої освіти та надання самостійності вузам розглядаються неоконсерваторами як ефективні засоби підвищення якості освітніх послуг і як наслідок конкурентоспроможності ВНЗ, а не кінцева мета реформування вищої школи [3, с. 44]. На їх думку, підвищення якості освіти як мета освітніх реформ сприяє забезпеченню як особистих (гарна робота та зарплата, покращення соціального статусу), так і суспільних запитів (прискорення

економічного зростання, розвиток науки) до діяльності вищої школи. Водночас ідея розширення доступності освіти, яку активно пропагують соціал-демократи, на думку неоконсерваторів, хоч б якої привабливою вона не здавалася, призводить до зниження віддачі вищої школи, оскільки внаслідок її реалізації відбувається падіння якості освіти та нівелювання престижу вищої освіти (обезцінювання, або «інфляція» університетського диплому).

Стимулюючи комерційні відносини в освіті, держава аж ніяк не знімає з себе відповідальності за розвиток галузі. Держава, свідомо чи під тиском обставин, зменшує свою участь у фінансуванні та управлінні вищою школою, концентруючись на загальній координації та пріоритетних проектах, але водночас залишає за собою право втручання у випадку необхідності у функціонування галузі. Держава, реалізуючи курс на автономізацію вузів, утримується від прямого управління, координує і багато в чому вибудовує ринкові процеси в галузі. Держава не усувається від регулювання ринку освітніх послуг, а змінює форми регулювання – замість директивного управління розвитком вищої школи надається перевага ринковим методам та опосередкованому впливу на діяльність вузів через зміну економіко-правового середовища функціонування вузів. Тобто мова йде не про дерегуляцію ринку освітніх послуг чи зменшення регулюючої функції держави, а про підвищення ефективності та гнучкості державного регулювання розвитку вищої школи в адміністративній, фінансовій та правовій сферах [4, с. 88]. Яскравим свідченням цього є той факт, що неоконсервативні освітні реформи в США, Великій Британії, Австралії та інших країнах у 1980-х рр., характеризувалися не лише наданням вузам значної самостійності, а й паралельним запровадженням національних освітніх стандартів та індикаторів ефективності використання коштів та діяльності ВНЗ.

Державне регулювання конкурентно-комерційних відносин у сфері вищої освіти орієнтується не на внутрішнє середовище вузів (структуру, освітні програми, управлінські відносини), а на формування зовнішніх умов функціонування вузів, оскільки легше контролювати та змінювати параметри конкуренції, правила гри на ринку (масштаби, сегменти, обмеження, стандарти, ціноутворення) і спонукати тим самим вузи до певної поведінки, чим безпосередньо реформувати внутрішнє середовище вузів і долати опір академічної громади та профспілок. До того ж ринкові методи державного регулювання потребують набагато менше фінансових та організаційних ресурсів, чим безпосереднє адміністрування.

Сама необхідність державного регулювання ринку освітніх послуг світоглядно обґрунтовується неоконсерваторами складністю функціонування самого ринку та мультиплікаційним ефектом, що здійснює вища освіта на суспільний розвиток. На відміну від більшості ринків послуг, де діють два традиційні суб'єкти (виробник та споживач), а держава лише формує інституційні рамки їх взаємодії, особливістю освітнього ринку є багатосуб'єктність, що об'єктивно вимагає гармонізації відносин різних його учасників для досягнення суспільних цілей. Держава, що відповідає за вироблення стратегічних напрямків розвитку галузі, у цих умовах має виступати у ролі загального координатора та регулятора, сприяючи досягненню оптимального режиму функціонування системи вищої освіти.

Вища освіта в силу своєї суспільної місії формування людського капіталу володіє мультиплікаційним ефектом, позитивно впливаючи на всі сфери суспільного життя. Підвищення якості освіти паралельно тягне за собою поліпшення якості НДДКР, розвиток національної культури, пришвидшення темпів економічного зростання, збільшення соціальних перспектив для особистості. Водночас неконтрольована конкуренція призводить до диспропорцій у розвитку галузі, зменшення доступності

вищої освіти для вихідців з малозабезпечених верств, унеможливило міжвузівську співпрацю, що шкодить суспільним інтересам та послаблює мультиплікаційний ефект. У цих умовах державне регулювання покликане встановити інституційні рамки ринку освітніх послуг та правила конкуренції на ньому, сформувавши чіткі параметри та очікувані результати діяльності вузів, захистити права споживачів та гарантувати якість освітніх послуг [5, с. 54]. Державне замовлення при цьому розглядається як інструмент усунення диспропорцій в освітній галузі, формування попиту на освітні програми з тих напрямків підготовки, які з тих чи інших міркувань важливі для держави. У тих напрямках підготовки, які не користуються популярністю серед молоді (педагогічні, деякі інженерно-технічні спеціальності), державне замовлення фактично заміщує ринковий попит і сприяє відновленню мультиплікаційного ефекту від цих напрямків.

Якщо неолібералізм зводить участь держави у функціонуванні системи вищої освіти переважно до встановлення правил конкуренції та підтримки інфраструктурних проектів (будівництво гуртожитків, кампусів, університетських лабораторій тощо), фундаментальної науки у вищій школі, то неоконсервативне бачення ролі держави значно ширше та гнучко поєднує принципи адміністративного керування, опосередкованого економіко-правового впливу, стимулювання точок росту та пріоритетних проектів, фокусування на управлінні всією освітньою мережею. Убудованість у механізм функціонування освітнього ринку дозволяє державі отримувати інформацію і мобілізувати ресурси для виправлення викривлень, диспропорцій та забезпечення належної якості освітніх послуг. Роль держави за умов проведення неоконсервативної політики полягає у координації діяльності вузів, моніторингу якості освітніх програм, створенні сприятливого нормативного середовища та підтримці добросовісної конкуренції, фінансово-цільовій підтримці певних напрямків підготовки та наукових напрямків/проектів, що мають стратегічне значення, інтеграційних проектів в системі вищої школи. Змінивши зовнішні умови, «правила гри» для вузів держава тим самим змушує їх адаптуватися і підвищувати власну конкурентоспроможність. Зміни в середині вузів з цього погляду виступають вже відповіддю самих вузів на зовнішні виклики. Однак їх поява є результатом свідомого політичного імпульсу ззовні.

За умов застосування неоконсервативної ідеології до освітньої сфери безпосереднє втручання уряду є виправданим в таких випадках: 1) якщо стан освіти загрожуватиме національному суверенітету й безпеці; 2) якщо стан освіти не є сприятливим для нормального розвитку ринкової економіки як такої; 3) якщо режим функціонування освітньої системи викликає значне соціальне невдоволення та напругу [6, с. 14]. На думку неоконсерваторів, держава у сфері вищої освіти повинна зберігати державне замовлення на низку напрямків підготовки, що мають важливе значення для суспільного розвитку, а саме:

- 1) спеціальності природничого та інженерно-технічного напрямків, що забезпечують конкурентоспроможність національної економіки, підтримку інноваційних галузей та науково-технічний прогрес;
- 2) військову освіту і підготовку працівників правоохоронних органів, оскільки забезпечення правопорядку та захист країни є однією з базових функцій державної влади;
- 3) спеціальності, що забезпечують збереження та відтворення національної культури та системи соціальної підтримки (підготовка вчителів, лікарів, соціальних працівників, істориків, працівників у галузі культури).

Неоконсерватори схильні розглядати державні ВНЗ як великі поглиначі державних ресурсів. На їх думку, знаходячись на державному фінансовому

забезпеченні, державні ВНЗ діють неефективно, марнотратно і не відчувають своєї відповідальності за бюджетні ресурси, потребу у пошуку альтернативних джерел фінансування. Така сильна залежність від держави зумовлює копіювання вузами організаційної культури бюрократичних структур, що є громіздкими, закостенілими, інертними. Щоб відповідати викликам сучасності державні ВНЗ мають бути реформовані таким чином, щоб бути конкурентоздатними в ринкових умовах. Таким чином, неоконсервативне бачення реформування вищої освіти передбачає прийняття державними ВНЗ організаційних форм, управлінських практик і цінностей, які існують у приватному секторі, серед яких провідне місце займають продуктивність і ефективність [7, с. 63]. Уряд свідомо прагне прищепити університетській корпорації корпоративно-бізнесову (підприємницьку) культуру. При цьому акцент робиться на досягненні більш високих результатів при заданих параметрах державних видатків на вищу освіту. Від вузів вимагають підвищення стандартів якості як освітніх програм, так і наукових досліджень, що в умовах обмеженого державного фінансування вимагає запровадження нових, більш гнучких організаційно-управлінських форм і технологій, налагодження співпраці вузів з приватними компаніями. Зменшення ж державного фінансування за таких умов виступає інструментом активізації і спрямування бажаних організаційних змін у вищій освіті. В умовах скорочення державної фінансової підтримки вузи змушені розробляти та реалізовувати стратегії адаптації, які в загальному вигляді передбачають:

- диверсифікацію джерел фінансування та зростання його недержавної частки, активний пошук нових споживачів академічної продукції;
- більш ефективне використання наявних ресурсів, чітке встановлення пріоритетів в освітній та науково-дослідницькій діяльності;
- поліпшення стандартів навчання та досягнення показників, що дозволяють розраховувати на збереження існуючого рівня державної підтримки.

Реформування вищої освіти у ринковому дусі, що сповідується неоконсервативними урядами, передбачає не лише зміну схем фінансування та співвідношення різних джерел надходжень у бюджеті вузів, а й значні зміни у внутрішньовузівському управлінні та відносинах, в які активно запроваджуються практики та методи, що традиційно асоціюються із приватно-корпоративним управлінням – контрактна та гнучка система найму викладачів, агресивні трудові відносини, модель управління «згори донизу», переважно кількісна система оцінки діяльності персоналу, широке запровадження процедур фінансової звітності.

Запровадження ринкових механізмів має сприяти підвищенню ефективності діяльності ВНЗ в усіх сферах, зокрема й в науково-дослідницькій. На думку неоконсерваторів, всередині науково-дослідницького сектора бюджетні ресурси використовуються не досить ефективно, оскільки їх розподіл спирається не на якість та затребуваність результатів досліджень соціальним середовищем, а на сталість зв'язків та наукових шкіл у вузах. Процедура визначення пріоритетів НДДКР та розподілу державних коштів знаходиться в основному під контролем спільноти вчених, а не споживачів знань та технологій. Фактично ті, хто проводять наукові дослідження, самі ж визначають їх пріоритети і розподіляють між собою державні фонди, що не сприяє на інституційному рівні підвищенню якості досліджень та їх прикладної спрямованості. Зміна спрямованості досліджень в бік більшої орієнтації на потреби бізнесу і суспільства вимагає реформування процесів прийняття рішень в держсекторі досліджень і посилення конкуренції в цій сфері. Ринковізація означає поширення механізмів конкуренції та зменшення участі держави. Принцип конкуренції передбачає переведення державного фінансування вузівської науки на контрактну основу за

допомогою конкурсного розподілу фінансування, що має забезпечити формування у вузів необхідних стимулів для підвищення якості наукових досліджень [8, с. 79]. Держава має не розпорошувати бюджетні ресурси, підтримуючи науку як одну з функцій вищої школи через загальні асигнування, а концентрувати їх на конкретних наукових проектах. Проектна форма організації діяльності, запозичена зі сфери корпоративного управління, вимагає від дослідників чіткого формування параметрів очікуваних результатів НДДКР, обґрунтованого визначення тривалості досліджень та розмірів необхідного фінансування, а отже робить можливим запровадження прозорих процедур оцінки їх результативності та суспільно-економічної корисності, сприяє їх адаптації до реальних потреб виробництва та соціальної сфери. Зменшення державного фінансування має стимулювати вузи до активної співпраці з промисловістю, розширення напрямків наукових досліджень, посилення їх прикладної спрямованості. Так, наприклад, в США у 1980-1989 рр. за часів президентства республіканця-неоконсерватора Р. Рейгана, коли державне фінансування вузівської науки зменшилося на 40%, було створено близько 60% всіх нині існуючих спільних промислово-вузівських дослідницьких центрів.

Запровадження принципів менеджеризму призводить до організаційно-управлінських трансформацій у вищій школі, змінюючи модель організації влади в межах, всередині ВНЗ. В умовах поширення принципів ринкової конкуренції на освітню сферу реформатори неоконсервативного спрямування вважають за доцільне перехід від традиційних у вузівському урядуванні колегіальних чи змішаних моделей до одноосібного керівництва, яке більш споріднене з корпоративно-бізнесовою культурою [9, с. 32]. Одноосібне управління ВНЗ робить процес управління більш гнучким, оперативнішим, персоніфікує відповідальність, спрощує й прискорює процес ухвалення управлінських рішень. За такої моделі керівник ВНЗ контролює витрачання коштів, визначає кадрову політику, представляє ВНЗ у відносинах з центральною та місцевою владою, здійснює поточне управління. Представницько-колективні органи ВНЗ мають статус дорадчих. Гнучкість управління, швидкість реагування та адаптації ВНЗ до змін зовнішнього середовища (конкуренції, вимог ринку праці), що забезпечуються одноосібним керуванням, для неоконсерваторів є важливішими, ніж вироблення узгоджених позицій та залученість всіх зацікавлених груп до прийняття рішень.

«Неоконсервативна хвиля», що розгорнулася на Заході з середини 1970-х рр., створила нові реалії функціонування вищої школи і стала каталізатором нової хвилі освітніх реформ. Уряди провідних західних країн вжили суттєві кроки з реструктуризації бюджетної сфери, покликані перевести функціонування державного сектору на ринкові засади та зменшити бюджетні витрати без негативних наслідків для суспільства. При запровадженні «нового державного менеджменту» наголос, як вище зазначалося, робився на використанні інновацій, ресурсів і організаційних ідей приватного сектора для вдосконалення управлінської, фінансово-економічної, освітньої та науково-дослідницької діяльності державних вузів. Неоконсервативні та неоліберальні реформи, ініційовані у вищій школі західних країн в останню чверть ХХ ст. і спрямовані на надання вузам більшої самостійності та підвищення ефективності їх діяльності, вимагали й змін у механізмі академічного управління [10, с. 35]. Колегіальна модель управління ВНЗ, поширена у Західній Європі, за якої основна влада в межах ВНЗ концентрувалася на рівні «кафедра – факультет» виявилися досить громіздкою та інертною в умовах, коли запровадження ринкових відносин та конкуренції у вищій освіті, її комерціалізація вимагали гнучкого управління, швидкого реагування та адаптації, підвищення ефективності використання суспільних ресурсів.

Водночас необхідність підтримувати та посилювати конкурентоспроможність на ринках освітніх та наукових послуг, праці вимагали від ВНЗ централізації управління [11, с. 76]. Як наслідок в результаті ринково орієнтованих реформ намітився перерозподіл влади між різними рівнями академічного управління, процес «перетікання» влади в середині ВНЗ від рівня «кафедра – факультет» до рівня «вузівська адміністрація – факультет». Відбувалося поступово розширення компетенції та повноважень адміністрацій ВНЗ за рахунок обмеження влади завідувачів кафедр. Значною мірою протягом 1970-1990-х рр. вузівським адміністраціям, ректорам вдалося взяти під свій контроль розподіл фінансових ресурсів між підрозділами та посилити свій вплив на формування кадрової політики. Факультети та декани втратили свою колишню значну внутрішньовузівську автономію по відношенню до центральної адміністрації, однак разом з тим збільшили свій вплив на кафедри, особливо в сфері управління фінансами. Таким чином під впливом неоконсервативних орієнтацій освітніх реформ вузівське управління стало більш централізованим порівняно з серединою ХХ ст., однак ступінь централізації різниться у країнах регіону, що зумовлено як освітніми традиціями, так різною мірою спротиву академічної громади реформам. Тобто можна констатувати, що неоконсервативні реформи, які призвели до децентралізації управління вищою школою, відносин держави та вузів, опосередковано призвели до централізації управління в межах самих вузів, яка стала їх відповіддю на необхідність успішного конкурування в ринковому середовищі.

Централізація вузівського управління означає не лише зміну балансу влади всередині ВНЗ, а й перехід до принципово іншої організаційної культури в управлінні – підприємницької, або менеджеріалістської, що розглядається як засіб подолання наростаючої неефективності традиційних – колегіальної та адміністративно-бюрократичної – моделей управління ВНЗ в нових економічних умовах [12, с. 101]. Менеджеріалістська культура вузівського управління та відносин характеризується такими рисами: 1) акцент в освітній та дослідницькій діяльності на досягненні результатів та ефектів, які можна виміряти та зафіксувати для звітності; 2) вироблення політики вузівським керівництвом з її подальшою реалізацією підрозділами; 3) високий рівень координації, узгодженості та зв'язку дій різних підрозділів, що потребує централізації влади в межах ВНЗ; 4) оцінка роботи навчальних та дослідницьких підрозділів за їх ефективністю (відношення результату до витрат) та внеском у розвиток ВНЗ.

У культурному вимірі ідеологія неоконсерватизму розглядає систему освіти передусім як засіб передавання культурних цінностей молоді. Освітні заклади як осередки духовності зберігають культурну спадщину людства й водночас допомагають відтворювати національну ідентичність молодого покоління. Неоконсерватори наголошують також на важливості морального, громадянського виховання і розвитку характеру як способах передавання основних культурних цінностей і норм. ВНЗ є має бути консервативною соціальною організацією, мета діяльності (покликання) якої полягає у збереженні та передачі підростаючому поколінню культурної спадщини, знань та умінь, навичок, норм і цінностей, досвіду соціальної взаємодії, щоб забезпечити як індивідуальний розвиток, так і збереження соціального порядку. Вища школа має виконувати, на думку неоконсерваторів, роль соціального відбору та контролю, мета якого визначити найталановитіших студентів і озброїти їх знаннями та навичками, необхідними для майбутньої еліти. В умовах масовізації вищої освіти ця функція має виконуватись шляхом застосування процедур спостереження і розподілу в межах системи освіти та створення елітарних (але не елітних) освітніх закладів [13, с. 62]. ВНЗ не повинні поводитись як ініціатори соціальних змін, навпаки, вони мають

бути острівцями соціальної стабільності в сучасному швидкозмінному суспільстві. Сама ж політика в сфері вищої освіти для неоконсерваторів залишається ефективним інструментом формування колективної ідентичності та пам'яті, громадянських цінностей, культурної асиміляції мігрантів, підтримки громадської єдності.

Список використаної літератури

1. Абрамов, Р. Н. Менеджеріалізм і академічна професія: конфлікт і взаємодія / Р. Н. Абрамов // Соціологічні дослідження. – 2011. – №7. – С. 37-47.
2. Алтунина В. В. Ринкові відносини в освітній діяльності / В.В. Алтунина // Alma mater. – 2011. – №7. – С. 48-50.
3. Альтбах Ф. Г. Знання і освіта як міжнародний товар: крах ідеї суспільного блага / Ф. Г. Альтбах // Alma mater. – 2002. – №7. – С. 40-44.
4. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К. : МП «Леся», 2010. – 368 с.
5. Беляков С. А. Зарубіжний досвід удосконалення управління освітою: основні моделі / С. А. Беляков // Університетське управління: практика і аналіз. – 2009. – №1. – С. 45-62.
6. Боголиб Т. Університет як економічна корпорація (досвід США) / Т. Боголиб // Вісник економічної науки України. – 2010. – №2. – С. 13-17.
7. Василюк А. Нові підходи до планування і реформування освіти (зарубіжний досвід) / А. Василюк, Л. Ляшенко // Освіта і управління. – 2002. – Т.5. №1. – С. 59-68.
8. Воловик А. К. Західноєвропейське вище освітнє в парадигмі нового менеджменту в бюджетній сфері (NPM) / А. К. Воловик // Психолого-педагогічний пошук. – 2009. – № 4. – С. 75-88.
9. Гофрон Б. Консервативна і ліберальна філософія освіти та проблема нерівності / Б. Гофрон // Вища освіта України. – 2004. – №4. – С. 30-36.
10. Григорук В. Державний та комерційний вплив на реформування університетів: західноєвропейський досвід / В. Григорук, Р. Пилипенко // Вища школа. – 2011. – №10. – С. 32-36.
11. Дуглас Дж. Новий світовий порядок в вищій освіті: як і чому урядові органи створюють структуровані ринки можливостей / Дж. Дуглас // Проблеми освіти. – 2011. – №1. – С. 73-98.
12. Джонстоун Б. Д. Зменшення фінансування вищої освіти: стимули і обмеження диверсифікації доходів / Б. Д. Джонстоун // Економіка освіти. – 2013. – № 1. – С. 99-108.
13. Джурінський А. Н. Сравнительная педагогика: учеб. / А. Н. Джурінський. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 440 с.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2015 р.

V. Pashkov

NEOCONSERVATIVE PARADIGM OF POLICY AND REFORM IN THE

HIGHER EDUCATION

The article studies theoretical foundations of neoconservative policy and reform of the higher education in modern conditions. The author reveals the essence of a neoconservative vision of the role of the state, its functions and tools of influence on the functioning of the educational sphere.

The author proves that the neo-conservatism focuses on the commercialization of state universities, just as neoliberal strategy looks toward privatization of the entire system of higher education. The commercialization of state universities doesn't change their political nature of public organizations performing a wide range of state objectives in the cultural,

social and international dimensions. Particular attention is paid to transformation of administrative culture and academic activities that are the result of neo-conservative educational reform. The essence of these transformations and policy is the reducing of state's role in education and insight into scientific research and educational activities of universities market mechanisms. The role of central government limits by coordination, support of priority scientific projects and investments in educational infrastructure.

Extension of university autonomy means their transformation on independent academic corporations, that are wholly responsible for their actions, quality of educational services, form own development strategy. Such decentralized and independent universities are interested in effective use of financial resources, which they receive from the environment.

It is concluded that politicians and educational managers, which adhere to conservative concepts, proclaim improving the competitiveness and efficiency of universities as the ultimate goal of education reform.

Key words: *the higher education, educational policy, educational reform, neoconservatism, managerialism.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Трофименко М.В., к.політ.н, доц.; Фісун О.А., д.політ.н, проф.*

УДК 323.173(045)

Є.В. Рябінін

ЕКЗОГЕННІ ЧИННИКИ ЕТНОСЕПАРАТИСТСЬКИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті проаналізовано вплив зовнішніх факторів на посилення етносепаратистських конфліктів. Класифіковано екзогенні чинники впливу, проведено порівняльний аналіз використання різних чинників впливу такими країнами як США, Росія, ЄС. Доведено, що етносепаратистські конфлікти мають не лише внутрішні причини для ескалації, а частіше й зовнішній вплив, який проявляють головні актори міжнародних відносин, вирішуючи свої геополітичні завдання.

Ключові слова: *сепаратизм, екзогенні чинники, Росія, США, ЄС, етносепаратистський конфлікт.*

Вважається, що сепаратизм є явищем виключно внутрішнім. Існує низка внутрішніх чинників, які сприяють посиленню етносепаратистських процесів в тому чи іншому регіоні. Проте, окрім внутрішніх чинників, необхідно також відзначити й вплив зовнішніх чинників. У зв'язку з цим на перший план виступає геополітичні інтереси сусідніх держав або потужних акторів міжнародних відносин, які зацікавлені в послабленні або розпаді держави для посилення своїх позицій в регіоні або в збільшенні своєї держави територіями через завоювання частиною сусідньої держави.

Екзогенні процеси мають визначальний вплив на внутрішній розвиток держав. Тобто причини і характер конфліктів пов'язані з особливостями стану світової геосоціальної системи та її динаміки.

Сьогодні особливостями системи є той стан, який позначається терміном «глобалізація», що є об'єктивним процесом інтенсифікації і швидкого посилення взаємозалежності регіональних спільностей і національних держав в економічній, соціальній, політичній, ідеологічній і культурній галузях.